

СУТІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ МАС-МЕДІА

Максим ІМЕРІДЗЕ

Copyright © 2016
УДК 378.1 : 37.03.42

Maksym Imeridze
ESSENTIAL-FUNCTIONAL ANALYSIS OF MEDIA

Постановка суспільної проблеми. Завдяки інтеграції різноманітних уявлень науковців на процес масовокомунікаційних обмінів забезпечується єдність суспільних поглядів на громадянські цінності й ідеали. Масова комунікація тим самим сприяє вдосконаленню соціуму, залучає співгромадян до служіння загальному благу, виносячи на обговорення найбільш актуальні та болючі проблеми розвитку країни.

Масова комунікація, забезпечивши собі впродовж майже столітнього розвитку стан одного із домінуючих громадсько-політичних інститутів (“четверта влада”), взяла на себе і контролюючі функції, інформуючи суспільство про недоліки у роботі владних інститутів, конфлікти інтересів окремих соціальних груп, протистояння ідей, невдачі та загрози, що виникають при неправильному визначенні орієнтирів розвитку соціуму [див. 2–3; 5–7].

Однак посилення цієї функції, підхід до оцінки діяльності влади, керівної еліти, політичних сил із позицій максимально завищених вимог дуже скоро поставили масову комунікацію над суспільством і його реальними проблемами, стимулюючи її надмірну автономізацію, перетворення на самодостатній та відокремлений від інших громадсько-політичний інститут. І до цього засоби масової комунікації досить часто використовувалися з агітаційно-пропагандистською метою, ставали знаряддям маніпуляцій громадською свідомістю. Проте претензії на підміну медійною реальністю фактів повсякденного життя, спроби диктувати суспільству свій “порядок денний” у їх висвітленні та домінування власних суб’єктивних корпоративних поглядів на їхнє тлумачення призвели до суцільної медіатизації багатьох суспільних явищ – від політики до культури.

І якщо громадяни західних демократій мають певний імунітет до цих негативних проявів завдяки виваженій громадянській позиції та соціальній активності, то в суспільствах перехідного типу, до яких належить Україна, це суттєво гальмує формування засад громадянського суспільства.

Мета статті полягає у теоретизації концепту “мас-медіа”, а також функційному визначенні того явища, що поіменовується цим терміном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стрімкий розвиток інформаційних технологій в останні два десятиріччя ХХ століття і на початку ХХІ призвів не тільки до появи і широкого розповсюдження нових електронних засобів масової комунікації (ЗМК), а й до суттєвого розширення функцій *традиційних мас-медіа* (друковані видання, аудіо- та відео-продукція, радіомовлення і традиційне телебачення) та їх здатності впливати на формування політичної культури й ідеології, а також трансформувати людську свідомість, спрямовуючи дію не лише на загальнолюдські ціннісні орієнтації, а й на специфічні прояви особливостей національного менталітету і характеру.

Діяльність мас-медіа, як і характер масової комунікації, сьогодні визначається *глобалізаційними процесами*, без наукового дослідження яких неможливе адекватне розуміння статичних і динамічних характеристик політичної культури та ідеології, так само як і закономірностей розвитку соціальної толерантності в сучасних умовах, зіставлення різних ідеологічних систем та їх впливу на ментально-психологічні засади національного розвитку [1]. У зв’язку з цим фундатор концепції впровадження феноменології “медіа” у систему освіти України Ганна Онкович зауважує, що

паралельно з концепцією постіндустріального суспільства розвивалася тісно пов'язана з нею *концепція інформаційного суспільства*, у якій тенденції соціально-економічних трансформацій розглядалися не стільки в економічному аспекті, скільки в контексті соціальної взаємодії масової комунікації [4]. Саме ж поняття “інформаційне суспільство” було введено в науковий обіг на початку 60-х років одночасно Ф. Махлапом у США і Т. Умесао в Японії, а подальший розвиток одноіменної теорії пов'язаний з прізвищами таких відомих авторів, як Р. Катц, Й. Масуда, М. Порат, Т. Стоуньєр. Водночас істотно збагачують названу теорію деякі інші, близькі до неї концепції, зокрема, концепція технотронного суспільства З. Бжезінського, а також низка концептуальних моделей структури та самоорганізації постіндустріального соціуму (R. Bellah, S. Crook, Etzioni, Galbraith, Pakulski, Toffler, Touraine).

У багатьох країнах медіа-освіта функціонує як система, що стала невід'ємною частиною, з одного боку, загальноосвітньої підготовки молоді, з другого – масових інформаційних процесів. Вона є атрибутом глобалізаційних перетворень, чинником конкурентоспроможності економіки, неподільно пов'язана із розвитком демократії в умовах інформаційного суспільства. Заступник міністра освіти України Павло Полянський у виступі на міжнародній конференції “Інформація як зброя війни XXI сторіччя – досвід конфлікту 2014–2015 років в Україні для Польщі і Європи” (Варшава, 11 березня 2015) наголосив: “Очевидно, що інформаційна війна в освіті – це не війна за ті чи інші тексти у підручниках, адже вони більшою мірою є ресурсами. Це війна за вплив на молоде покоління. Те, що Росія сьогодні робить в освітньому просторі, достатньо логічно лягає в загальну канву інформаційної агресії, спрямованої не тільки проти України. Все це мало глобальну мету – насадити в Україні змавповану з російської модель освіти. Так, було перервано за рік до завершення перехід української школи на дванадцятирічну структуру. Її знову повернули до одинадцятирічного терміну навчання, який досі існує тільки в Росії й Білорусі; інших країн з одинадцятирічною шкільною освітою на сьогодні в Європі не існує” [цит. за 8].

Отже сучасні соціально-політичні реалії українського суспільного повсякдення актуалізували нагальну потребу переорієнтації всіх державних ресурсів на протистояння зов-

нішній агресії і, перш за все, інформаційній. Використання медіаресурсів виявилось потужною “зброєю” у системі пропаганди сусідньої країни. Так, упродовж останніх двох років зазвичай програми російських теле- та радіоканалів постійно використовували методи “дозованої” інформації, дезінформують населення країн СНД, тобто викривляють об'єктивний перебіг подій, коментуючи факти у вигідному лише Росії політико-смісловому контексті, або ж подають інформацію “без коментарів” після попереднього налаштування об'єкта інформаційного впливу, врешті-решт застосовують заборонену міжнародним законодавством технологію “25 кадру” чи вдаються до перебільшення й водночас замовчування реального стану речей. За допомогою певних лінгвістичних та поведінкових навичок і прийомів російські журналісти намагаються так впливати на психіку населення, щоби кожен громадянин самостійно доходив певного висновку, спираючись на власний життєвий досвід та поінформованість. Значна увага приділяється розробці спеціальних засобів маніпулятивного тиску, до яких належать засоби психотронної зброї, зокрема торсійні технології і дистанційні методи управління психофізичним станом людини, що звісно, потребує підготовки компетентних фахівців. Принцип дії такої зброї полягає у дистанційному впливі на людську психіку, можливості прихованого маніпулювання свідомістю (головно через канал підсвідомого), перебігом психофізіологічних процесів та поведінкою. Активна сила психотронної зброї – електромагнітне випромінювання певних частотних діапазонів: низькі частоти шість-вісім Гц потужністю 120 – 130 дБ, інфрачастоти 12 – 18 Гц потужністю 80 – 110 дБ та надвисокі частоти трьох – 300 ГГц при довжині хвилі від 10 см до одного мм. У цьому разі скероване на об'єкт випромінювання здебільшого спричиняє відчутні зміни в людському організмі, викликає стійку агресію, іноді призводить до повної втрати контролю за собою (зомбування). Отже за його допомогою можна “вживляти” потрібну модель поведінки особи як об'єкта психотропного впливу (наприклад, стійкі ідеї сепаратизму, ненависне ставлення до представників титульної нації тощо). До цього слід додати Інтернет-ресурси, серед яких діє понад 400 суто російських сайтів. Для порівняння: український Інтернет містить лише 23 сайти, без урахування 70 двомовних [див. 8].

Загалом основними напрямками та способами маніпулятивних психоінформаційних технологій РФ відносно України є такі:

– поступове пониження міжнародного іміджу України з метою послаблення її геополітичного впливу і значення;

– відповідне дозування та спотворення інформації задля дестабілізації ситуації в державі та насадження власної політики “керованого хаосу”;

– формування стереотипу меншовартості та вторинності українців, руйнівний вплив на етнопонаціональні почуття і соборність народу;

– домінування російської мови, культури і традицій для утвердження самоідентифікації росіян при одночасному витісненні мови та культури титульної – української – нації.

У зв’язку із вищезазначеним значущість медіатехнологій видається не просто актуальною, а такою, що має стратегічне значення на рівні держави. Виходячи зі змістово-генетичного наповнення поняття “медіа” слушно умовно розглядати два підходи – “комп’ютерний” та “превентивний”, або “застережний”. Причому очевидно, що вплив першого підходу на свідомість дітей і молоді є визначальним. Тому в сучасних умовах загострюється потреба у розвитку медіа-освіти, одне з головних завдань якої полягає у запобіганні вразливості юні до медіа-насильства і медіа-маніпуляцій, її утечі від реальності в лабіринти віртуального світу, а відтак і завдання істотного обмеження поширенню медіа-залежностей серед населення. Стосовно основних європейських підходів щодо медіаосвіти існують такі: розвиток критичного мислення (Л. Мастерман, А. Спічкін, Л. Зазнобіна, А. Журін), семіотичний (К. Метц та ін.), протекціоністський (С. Міккінен, В. Черніков), розвиток демократичного мислення (Ж. Гонне, Д. Букінгем), культурологічний (К. Безелгет, Е. Харт та ін.), а також естетичний (Ю.Н. Усов, О.А. Баранов, С.Н. Пензін, Л.М. Баженова); соціокультурний (А. Шаріков), синтетичний (А. Федоров, Е.А. Бондаренко та ін.), практико-зорієнтований (Л.П. Прессман, Ю.І. Божков).

Починаючи з середини ХХ століття в країнах Заходу, зокрема й у США, окреслилася стійка тенденція до активного використання навчально-виховного та соціалізуючого потенціалу ЗМІ у шкільній освіті. Досягнення НТР і невпинний розвиток інформаційних технологій посприяли стрімкому розвитку мас-медійних навчальних технологій у Сполучених

Штатах. Згодом цей рух і привів до виникнення такого новітнього напрямку педагогічної діяльності в американській школі, як “медіа-освіта”, що, зі свого боку, активізувало наукові дослідження, спрямовані на забезпечення теоретико-методологічного підґрунтя цього сектора освітньої діяльності. У підсумку американські вчені у співробітництві з їхніми колегами за кордоном досягли погодження у визначенні й тлумаченні таких ключових для цієї проблематики педагогічних понять, як “технології навчання” (нові наукові підходи до аналізу та організації навчального процесу), “технології у навчанні” (застосування у цьому процесі технічних засобів і засобів програмованого навчання), “мас-медійні навчальні технології” (технології, що ґрунтуються на використанні ЗМІ і на комунікації у цілеспрямованому навчальному процесі), “педагогічні технології” (комплексний, інтегративний процес, що охоплює людей, ідеї, засоби та способи організації освітньої діяльності задля оптимального досягнення виховних і дидактичних цілей та реалізується за допомогою різноманітних технічних засобів і методичних прийомів).

Термін “*медіа*” походить від латинського “*medium*” (засіб, посередник). Тому ним позначають повсякденні технічні засоби створення, зберігання, поширення, сприйняття інформації та обміну її між автором повідомлення і масовою аудиторією. Сучасне значення “медіа” – це засіб, через який опосередковано здійснюється комунікація між людьми, групами людей. Крім того, це всі засоби масової комунікації, а також її засоби й, так звані, мережні мультимедійні засоби (друковані видання, радіо, кіно, телебачення, комп’ютерно опосередковане спілкування, Інтернет, мобільна телефонія).

Медіакомпетентність – розуміння видів медіа та особливостей їх впливу на людину і суспільство. Медіакомпетенція – вміння людини-споживача користуватись різними медіатехнологіями, вести пошук потрібної інформації, здійснювати правильний вибір її та створювати медіапродукти. Медіаосвіта – це організована система формування медіаграмотності на матеріалах та з допомогою засобів масової інформації, кінцева мета якої полягає у критичному сприйнятті особистістю повсякденних медіаповідомлень. Медіаосвітні технології – методично-організаційні засоби навчально-виховного процесу, що у поєднанні

з використанням періодичних видань, радіо, телебачення, кіно та програмно-апаратурних засобів і пристроїв, забезпечують операційне збирання, оброблення, накопичення, збереження і передавання інформації.

ВИСНОВОК

Медіаосвіта є феноменом, котрий потужно постає сьогодні на основі інтеграції освіти та інформаційно-комунікаційних технологій. Культурологічна інтерпретація цієї фундаментальної тенденції вимагає вирішення передусім проблеми взаємозв'язку медіакультури та медіаосвіти у сконструйованому соціальному просторі сучасності. За своїми онтологічними змістами й цілями медіаосвіта діє як спосіб досягнення медіакультури, у підґрунті якого перебуває всебічне осмислення діяльності медіа, а також локально організується як особливий тип культурного (навчально-творчого) мікросередовища, що забезпечує плідну й адекватну взаємодію особистості з етнонаціональними культурами. Найважливішим завданням медіаосвіти є формування комплексу медіакомпетенцій як сукупності знань, умінь, норм і цінностей, що дозволяють людині досягти цілісності теперішнього ковітального повсякдення.

1. Гриценко О.М. Мас-медіа у процесах демократичних трансформацій українського суспільства (політико-культурологічний аспект): дис. ... на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук, 23.00.03 – політична культура та ідеологія / О. Гриценко. – К., 2003. – 425 с.

2. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід: [навч.-метод. зб.] / О.Т. Барішполец, Л.А. Найдьонова, Г.В. Мироненко, О.Є. Голубева, В.В. Різун та ін.; за ред. Л.А. Найдьонової, О.Т. Барішпольця. – К.: Міленіум, 2009. – 440 с.

3. Медіаосвіта та діаграмотність: [підручник] / редактор-упорядник В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різун. – К.: Центр вільної преси, 2012. – 352 с.

4. Онкович Г.В. Медіаосвіта (загальний курс): програма навчального курсу для студентів вищих навчальних закладів / Ганна Онкович. – К.: ІВО НАПН України, 2010. – 24 с.

5. Сургай С.О. Естетичне виховання студентської молоді засобами масової інформації: дис на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук, 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Луганськ, 2010. – 180 с.

6. Слабошевська Т.М. Медіакультура як нова парадигма розвитку особистості в сучасній освіті / Т. М. Слабошевська // Український психолого-педагогічний науковий збірник: наук. період. вид. – 2014. – №2. – С. 120–125.

7. Чемерис І.М. Медіа-освіта за кордоном: теорії медіаосвіти та коротка історія розвитку / І. Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 3. – С. 57–64.

8. Шевчук П. Інформаційна війна Росії проти України: як їй протидіяти / Петро Шевчук // Науковий вісник. – 2014. – Вип. 13 : Демократичне врядування. – С. 15–23.

REFERENCES

1. Grycenko O.M. Mas-media u procesakh demokraticnykh transformacij ukrajinsjckogo suspiljstva (polityko-kuljturologichnyj aspekt): dys... na zdobuttja naukovoogo stupenya doktora politychnikh nauk, 23.00.03 – politychna kuljtura ta ideologiya / O. Gricenko. – K., 2003. – 425 s.

2. Mediakuljtura osobystosti: socialjno-psykhologichnij pidkhid: [navch.-metod. zb.] / O.T. Barishpolecj, L.A. Nayjdjonova, G.V. Mironenko, O.Є. Golubjeva, V.V. Rizun ta in.; za red. L.A. Nayjdjonovoyi, O.T. Barishpoljca. – K.: Milenium, 2009. – 440 s.

3. Mediaosvita ta mediagramotnistj: [pidruchnyk] / redaktor-uporyadnyk V.F. Ivanov, O.V. Voloshenyuk; za nauk. red. V.V. Rizuna. – K.: Centr viljnoyi presi, 2012. – 352 s.

4. Onkovych G.V. Mediaosvita (zagaljnij kurs): programa navchaljnogo kursu dlya studentiv vytyhkh navchaljnykh zakladiv / Ganna Onkovych. – K.: IVO NAPN Ukrayiny, 2010. – 24 s.

5. Surgajj S.O. Estetychne vykhovannya studentsjkoyi molodi zasobamy masovoyi informaciyi: dis. na zdobuttja nauk. stupenya kand. ped. nauk, 13.00.07 – teoriya ta metodyka vykhovannya. – Lugansk, 2010. – 180 s.

6. Slaboshevsjka T.M. Mediakuljtura yak nova paradygma rozvytku osobystosti v suchasnij osviti / T. M. Slaboshevsjka // Ukrayinsjkij psykhologo-pedagogichnij naukovij zbirnyk: nauk. period. vid. – 2014. – №2. – S. 120–125.

7. Chemeris I.M. Media-osvita za kordonom: teoriyi mediaosvity ta korotka istoriya rozvytku / I. Chemeris // Vitha osvita Ukraini. – 2006. – № 3. – S. 57–64.

8. Shevchuk P. Informacijna viujna Rosiyi proty Ukrainy yak yj protidiyati / Petro Shevchuk // Naukovyj visnik. – 2014. – Vyp. 13 : Demokratyчне vryaduvannya. – S. 15–23.

АНОТАЦІЯ

Імерідзе Максим Борисович.

Сутнісно-функціональний аналіз мас-медіа.

На сьогодні вчені провели ретельний аналіз феноменології “засоби масової інформації” та виявили особливості впровадження елементів медіаосвіти у систему підготовки фахівців. Проте малодослідженою залишається специфіка формування навичок сучасної медіакомпетентності в науково-дослідних та освітніх колах й, передусім, серед студентів вітчизняних ВНЗ. Аналіз концепції медіаосвіти вимагає насамперед термінологічного розмежування основних понять, тому що існуючі підходи до визначення принципів концепції розвитку “медіа” і шляхів їх реалізації у

практиці підготовки майбутніх гуманітаріїв залишаються не повно обґрунтованими. У запропонованій розвідці доведено, що медіаосвітні технології – методично організаційні засоби освітнього процесу, які охоплюють періодичні видання, радіо, телебачення, кіно і програмне забезпечення апаратних засобів й устаткування та дають змогу збирати, обробляти, накопичувати, зберігати і перетворювати потрібну інформацію. Їх використання в навчальному процесі вищих навчальних закладів не тільки бажане, а й конче нагальне, адже вони виконують цілу низку функцій: інформатизації навчального процесу (доступ до різних джерел інформації); інтенсифікації викладання та навчання студентів; вмотивування студентів до пізнання; уможливлення продуктивної інтерактивної взаємодії; моніторинг процесу навчання; підвищення ефективності освітньої діяльності студентів; спонукання до пізнавальної творчої та особистісної креативності.

Ключові слова: масова комунікація, мас-медіа, інформаційне суспільство, психоінформаційні технології, медіаосвіта, медіакомпетентність, технологія навчання, медіа освітня технологія, медіапродукти.

АННОТАЦІЯ

Імерідзе Максим Борисович.

Суцностно-функціональний аналіз мас-медіа.

На сьогоднішній день учені здійснили ретельний аналіз феноменології “середств масової інформації” і визначили особливості впровадження елементів медіаосвіти в систему підготовки спеціалістів. Однак малоисследованной остается специфика формирования навыков современной медиакомпетентности в научно-исследовательских и образовательных кругах и, прежде всего, среди студентов отечественных вузов. Анализ концепции медиаобразования требует прежде всего терминологического разграничения основных понятий, так как многие существующие подходы к определению принципов концепции развития “медиа” и путей ее реализации в практике подготовки будущих гуманитариев остаются не вполне обоснованными. В предлагаемой разработке доказано, что медиаобразовательные технологии – это методически организационные средства образовательного процесса, которые охватывают периодические издания, радио, телевидения, кино, программное обеспечение аппаратных средств и оборудования, позволяют собирать, обрабатывать, накапливать, хранить и преобразовывать нужную информацию. Их использование в учебном процессе высшего учебного заведения не только желательно, но и не-

обходимо, поскольку они выполняют набор важных функций: информатизации учебного процесса (доступ к различным источникам информации); интенсификации преподавания и обучения студентов; мотивирования студентов к познанию; обеспечения продуктивного интерактивного взаимодействия; мониторинг процесса обучения; повышения эффективности образовательной деятельности студентов; побуждения к познавательному творчеству и личностной креативности.

Ключевые слова: массовая коммуникация, масс-медиа, информационное общество, психоинформационные технологии, медиаобразование, медиакомпетентность, технология обучения, медиаобразовательная технология, медиапродукты.

ANNOTATION

Imeridze Maksym.

Essential-functional analysis of media.

Today scientists have conducted careful analysis of phenomenonology “media” and have found peculiarities of implementation elements of media education in the system of training specialists. However, less explored stays the specificity of formation skills of modern media competence in scientific-research and educational circles and, above all, among students of national universities. Analysis of the concept of media education requires first of all terminological distinction of main concepts because existing approaches to defining principles of the concept of development “media” and ways of their realization in practice of training future humanitarians stays not fully substantiated. In the proposed exploration proved that media-educational technologies – methodically organizing means of educational process which covering periodicals, radio, television, film and software of hardware and equipment and allow to collect, process, store, save and convert the necessary information. Their use in the educational process of higher education institution is not only desirable, but absolutely urgent, as they perform a number of functions: informatization of education process (access to various sources of information); intensification of teaching and student’s studying; motivation students to knowledge; enabling productive interactive interaction; monitoring of the study process; rise of efficiency educational activity of students; prompting to cognitive creative and personal creativity.

Key words: mass communication, mass media, information society, psycho-information technologies, media education, media competence, technology of education, media education technology, media products.

Надійшла до редакції 25.12.2015.